

ירושלמי אקטואלי

יו"ל ע"י "בית המדרש למגידי שיעורים בדף היומי", כפר גנים ג' פתח תקוה

עלון מס' 4 | פרשת בהעלותך | י"א סיון תשע"ו

על סדר הדף בבבלי ובירושלמי

שן ורגל בחצר השותפין לדעת הבבלי והירושלמי (בבלי ב"ק טו.)

הגמרא בבבלי (ב"ק יד.) מסיקה שלא ייתכן חיוב של שן ורגל בשדה של אדם אחר, זאת מפני שאמרה התורה "וביער בשדה אחר", כלומר שחיוב שן ורגל יכול לחול דווקא בשדה של הניזק, אולם אם הנוק אירע בשדהו של אדם שלישי שאינו הניזק, ממילא אין חיוב שן ורגל. ורק בחצר וברשות השותפים, בזה יש מחלוקת האם חל דין חיוב שן ורגל או לא.

הירושלמי לעומת זאת (פ"א ה"ב, דף ה:) חולק וסובר שבחצר השותפים לכו"ע יש חיוב שן ורגל, והמחלוקת היא דווקא ברשות אדם שלישי. הירושלמי מביא:

"אי תניי תני חצר של שותפין חייבת וחצר שאינה לשניהן פטורה, אית תניי תני אפילו חצר שאינה לשניהם חייבת"

בחדושי רבינו מאיר שמחה (ב"ק יד.) ביאר במחלוקת הבבלי והירושלמי, שנחלקו מהו ביאור הפסוק וביער בשדה אחר.

דעת הירושלמי שכוונת התורה למעט רשות הרבים, וממילא ברשות הרבים בלבד אין חיוב שן ורגל, אך בחצר השותפין יש חיוב שן ורגל. מה שאין כן לדעת הבבלי כוונת הפסוק וביער בשדה אחר זהו לחדש שרק אם ההיזק שן ורגל היו בחצר הניזק, רק שם מתקיים חיוב זה, אך בחצר השותפים (לחד מ"ד) ובוודאי שברשות הרבים אין מתקיים חיוב זה.

ובחדושי רבי אריה לייב (סי' ס"ו) ביאר שלדעת הירושלמי הגדרת הפסוק בחיובי שן ורגל ברשות הרבים, היא בעצם המחייב במזיקים אלו. ובשעה שהזיק השור ברשות הרבים בשן ורגל, אין אנו מגדירים זאת כהיזק, שהרי הבעלים לא פשע ולא שמר במידה פחותה על שורו, שהרי השור הלך לתומו ברשות הרבים והזיק בדרך הילוכו ללא שיש כאן גורם או סיבה לחייב את הבעלים של השור.

הירושלמי סבור שכשהשור הזיק בשן ורגל ברשות הרבים אין סיבה לחייבו מפני שזהו בגדר "אורחיהו", ואם כן כל סברא זו לפטור שן ורגל, מתקיימת ושייכת דווקא ברשות הרבים, אולם בחצר השותפין, יש קשר ואחריות במידה מסוימת לבעל השור, שהרי כאן אין את גדר "אורחיהו" המתקיים ברשות הרבים ולכן הוא חייב.

אך הבבלי חלוק על הירושלמי וסובר שפטור שן ורגל הנלמד מהפסוק "וביער בשדה אחר", הינו דין ללא סברא. וכשם שמצינו פטור בבור מנזקי

בגמ' (בבלי ב"ק טז.): שדרו של אדם לאחר שבע שנים נעשה נחש והני מילי דלא כרע במודים.

המהר"ל (נתיבות עולם, נתיב העבודה פ"י) מבאר, כי הנחש היה הולך לפני החטא בקומה זקופה, שהיה מלך שבחיות, ונטל השם יתברך את זקיפתו מפני שהסית את האדם, עד שהיה מין וכופר בעיקר לגמרי, כמו שאמרו זכרונם לברכה במסכת סנהדרין (כט, א) והיה מסיתו שלא יכרע האדם אל השם יתברך כלל, ולכן נתקלל הנחש, 'על גחונך תלך' שיתבטל זקיפה שלו, ועל כן מי שאינו כורע לפני השם יתברך, נעשה גם כן שדרתו כמו הנחש שנתבטלה זקיפתו.

בכתב סופר (פר' בראשית), מפרש בטעם הדבר, כי מי שמודה לה' על כל הטוב, ומאמין כי מאיתו הכל, צריך שיכרע וישתחוה להורות כי הנני עבד לאדוני ומוכן לשרתו ולעשות רצונו, אבל מי שמכיר רבונו וטובתו ואינו כורע, וממרה פיו למשלם רעה תחת טובה, זו מדת נחש שהסכים למה שאמרה חוה כי הכל שלו, והוא אמר והרשה מכל עץ הגן תאכלו, ומכל מקום הסיתה למרות פי כבודו יתברך שמו ולאכול מה שאסר, לכן בדין שיעשה נחש.

בברית שלום ביאר לפי זה מה שאמרו חז"ל שהמלוה בריבית אינו קם לתחיית המתים, והיינו משום, דהנה כתבו בתוספות במסכת בכורות (ח, א ד"ה תרנגולת), 'לזו של שדרה, ממנה עתידים מתים להחיות לעתיד לבא', אמנם מי שאינו כורע במודים, שדרתו נעשית לנחש, וממילא אין בו את העצם הזה שממנה יקום לתחיית המתים. [כעין הובא בתוספות בעמוד ב' ד"ה והוא בשם הגליון].

אף המלווה בריבית אמרו עליו (בבא מציעא עא, א), 'אמר רבי יוסי, בא וראה סמיות עיניהם של מלוי ברבית, אדם קורא לחבירו רשע יורד עמו לחייו, והם מביאין עדים ולבלר וקולמוס ודיו, וכותבין וחותמין פלוני זה כפר באלוקי ישראל', וממילא גם שדרה שלו נעשית נחש, ועל כן אין לו את העצם ממנה קמים לתחיית המתים.

בשפת אמת (לחנוכה) כותב שאמרו חז"ל בברכות כח: המתפלל צריך שיכרע עד שיתפקקו כל חוליות שבשדרה. אחרי החטא של אדם הראשון באכלו מעץ

וחמישה מועדים, הזאב הארי הנמר הברדלס והנחש. (ב"ק טו.)

בגמרא בבבלי (טז.) הקשתה הגמרא כיצד ייתכן לומר שהברדלס זה 'צבוע', והרי הברייתא מביאה את דברי רבי מאיר שמוסיף על משנתו את ה'צבוע' ומכאן יש להוכיח שברדלס ששנתה המשנה הוא איננו ה'צבוע'. ועל כך תירצה הגמרא שישנם שני סוגים של צבוע, אחד זכר ואחד נקיבה (עפ"י הביאור השני ברש"י).

הירושלמי לעומת זאת מביא על דברי המשנה את דברי הברייתא "תני רבי מאיר אומר: אף הצבוע. אמר רבי יוסי בי רבי אבין, לא אמר רבי מאיר אלא בצבוע זכר שיש לו שעה שהוא קשה כארי."

בספר דף על דף (בבא קמא דף טז עמוד א) כתב:

בגמ': צבוע זו אפא, לא קשיא כאן בצבוע זכר כאן בצבוע נקבה, דתניא צבוע זכר לאחר שבע שנים נעשה עטלף עטלף לאחר שבע שנים וכו' לאחר שבע שנים נעשה שד.

ולכאו' צ"ל שזה דוקא בצבוע זכר ולא בנקבה, דאי' בגמ' בכורות ח. אפעה לשבעים שנה (פרש"י מתעבר אחר שבעים שנה שנולד) ובזכר כבר לפני שבעים שנים הוא שד.

אולם בירושלמי שבת (פ"א ה"ג) כתוב צבוע הזכר נעשה נקבה, וביאר שם הגליון הש"ס דאינו מחולק עם גמ' דידן שכתוב נעשה עטלף אלא דא ודא אחת הוא שצבוע נקבה נקראת עטלף, וכן הוא הגירסא במחזור ויטרי (סי' כ"ז). ולפי"ז צ"ע מדברי הגמ' בכורות הנ"ל שמבואר דאינו יולדת אלא לאחר שבעים שנה, ובגמ' כאן אי' שנעשה שד כבר לאחר שלושים וחמש שנים. וצ"ע.

כלים, דבר שאינו תלוי בסרא אלא זהו פטור שחידשה תורה, אף בשן ורגל התחדש חידוש מעין זה, ולכן פטור שן ורגל מתקיים אף בחצר השותפים.

וראיה לביאורו של רבי לייב אריה מצינו בביאור ריב"א (שמות פרק כא, לה):

"וכי יגוף שור. פרש"י ידחוף וכו', למדנו לתם שמשלם חצי נזק. הקשה הר"ר ברוך למאן דאמר שוורים לאו בחזקת שמור קיימי, ובדין הוא דלישלם כל, ורחמנא הוא דחס עליה, למה לא חס רחמנא על נזקי שן ורגל לחייבם חצי נזק כקרן?

ותירץ הר"ר אליקים דבשן ורגל נמי חס רחמנא שהם פטורין וכו' כדדרשי' בפ"ק דבבא קמא "מן ובער בשדה אחר" מה שאין כן בקרן ודי לנו במה שחס רחמנא בכך.

למדנו אף מדברי ריב"א שזהו חידוש תורה מיוחד וגזירת הכתוב לפטור חיובי שן ורגל ברשות הרבים ובחצר השותפין.

כיס ולב

אחד שממחיש בצורה טובה את הדברים.

מובא בירושלמי בתרומות ח, ד רבי יוחנן אמר, איקפח בעלי קנייה. סליק לבית וועדא והוה רבי שמעון בן לקיש שאיל ליה ולא מגיב, שאיל ליה ולא מגיב. אמ' ליה: מהו הכין? א"ל: כל האיברין תלויין בלב והלב תלוי בכיס. התלמוד הירושלמי מספר על רבי יוחנן שנשדד יום אחד. והגיע רבי יוחנן לבית המדרש ושם פגש את החברותא שלו ריש לקיש. ריש לקיש שאל את רבי יוחנן שאלה ורבי יוחנן לא מגיב, שאל שאלה נוספת ורבי יוחנן אינו מגיב. שאל אותו ריש לקיש מה קורה היום? אמר לו רבי יוחנן כל האיברים תלויים בלב, והלב תלוי בכיס. פגיעה בכיס לא יכולה שלא להשפיע לרעה על מצב רוחו של האדם.

מובא א"כ שרבי יצחק בר ביסנא שאל את רב ביבי, שסיפר מה קרה עם פרתו של רבי שמתה, שאלה מסוימת, ורב ביבי בעט בו. הסיבה לתגובתו החריגה הייתה מצבו הכלכלי. כל מי שתלוי בנחתום, כלומר, לא ברור לו באופן ודאי שישגי לחם למחר, לגביו נאמר 'ולא תאמין בחיך'. למדנו מכאן. שאדם שנמצא במצב רוח שפוף כי אין לו ביטחון כלכלי, אין ספק שהדבר בא לידי ביטוי גם במעשיו. ונמצא א"כ שאדם שאינו מסודר מבחינה כלכלית. הדבר פוגע מאוד בהתנהגותו. היסוד הזה של חשיבותו של הצד הכלכלי לבריאותו הנפשית מחודד מאוד בתלמוד הירושלמי ומודגש מאוד, וזהו יסוד שמצריך מאמר בנפרד. בפינה זאת נסתפק בסיפור

בפרק ח הל' א: א"ר סימון בשם רבי יהושע בן לוי, מעשה בפרדה משל בית רבי שמתה וטיהרו את דמיה משם נבילה. רבי אלעזר שאיל לרבי סימון עד כמה? ולא אניביה (לא השיב לו). שאיל לריב"ל והשיב עד רביעית טהור, יותר מיכן טמא, ובאש (והתפלא) רבי לעזר שלא חזר ליה רבי שמעון שמועתא. ועוד מסופר שרבי ביבי הוה יתיב מתני הדין עובדא. אמר ליה: רבי יצחק בר ביסנא עד רביעית טהור, יותר מיכן טמא? ובעט ביה. אמר ליה: רבי זריקן בגין דהוא שאיל לך את בעיט ביה? אמר ליה: בגין דלא הוות דעתי בי דאמר רבי חננין: והיו חייך תלויים לך מנגד - זה שהוא לוקח לו חטים לשנה. ופחדת לילה ויומם - זה שהוא לוקח מן הסידקי. ולא תאמין בחיך זה שהוא לוקח מן הפלטור. ואנא סמיך לפלטירא.

**נכנסים, מאזינים, מבינים ונהנים.
הדף היומי בירושלמי**

לקבלת השיעור במייל נא לשלוח כתובת מייל למס' 052-4636288

האם מותר לגזברים להשקיע מעות של הקדש? ירושלמי שקלים זי. (פ"ד ה"ב)

שמעוניין לתת לעניים אחרים כמבואר בדברי הרמ"א (סי' רנ"ז ס"י). אלא יש מקום לדון באדם שהגיעו לידי מעות על מנת לחלקם לעניים, האם יש לו בעלות מסויימת על המעות, או שהוא ממונה לחלקם כפי שיתכן ויש לעניים אפשרות או זכות להתאגד להוציא מידי המעות ולחלקם. הסיבה לחלק בין מעות שהפריש האדם בעצמו מממונו, לבין גבאי הממונה על הצדקה, יש לחלק ולומר שדווקא באדם שהפריש בעצמו את הצדקה, יש לו בעלות מדין 'טובת הנאה', מה שאין כן בגבאי צדקה שלא נאמר לגביו דין זה. וממילא הוא ממונה בלבד על מעות שאינם שלו אלא שייכים לעניים, ולכן יכולים העניים בדין לטעון כלפי ממונם שימסרו לידי אדם אחר שבעיניהם נאמן יותר.

ה'קצות החושן' הביא מחלוקת אחרונים בסוגיא מעין זו. דעת השל"ה שאדם שהפריש מעות מממונו לצדקה ונפטר, אין ליורשים שום בעלות על מעות הצדקה, מפני שרק בחייו מפני דין 'טובת הנאה' היה לו בעלות על הצדקה, ורק לו היה את הסמכויות למי לחלק ואיזה עני להעדיף, אולם בעלות ממונית זו אינה עוברת בירושה לבניו, ולכן הם מחויבים להעביר המעות לידי העניים התובעים מעות אלו. הש"ך לעומת זאת סובר שדין הבעלות על מעות הצדקה עוברת בירושה אף לבניו, כיון שדין ה'טובת הנאה' שהייתה קיימת בחייו ניתנת להעברה ליורשיו ובניו. ראייה לשיטת השל"ה יש להביא מדברי הרמ"א (חו"מ סי' רע"ו ס"ו) שפסק שטובת הנאה ושאר דברים שאין בהם ממש אינם עוברים בירושה.

בסוגייתנו בירושלמי שקלים עסקנו בדין מותר שירי הלישכה, האם מותר להקדש להשתכר במעות הללו, לקנות בהן יינות שמנים וסלתות הנצרכים לכל אדם המקריב קרבן המחייב הבאת נסכים, למכור את הנסכים למביא הקרבן והריווח ילך להקדש.

המשנה הביאה מחלוקת בשאלה זו, דעת תנא קמא שהדבר אפשרי, אולם דעתו של רבי עקיבא לאסור, ואף לא בשל עניים. רבי עקיבא מוסיף ומחדש שאף אסור להשתכר במעות של עניים. הגמרא הוסיפה ואמרה שאם הגזבר מעוניין לקחת על עצמו את סיכוני ההפסד, ובריווח יחלקו בשווה הדבר אפשרי.

הבבלי בכתובות (קו:): ביאר שטעמו של רבי עקיבא במשנה שסבור שאין לעשות מסחר ולהשתכר במעות ההקדש, זהו מפני שאין עניות במקום עשירות. והטעם שאין להשתכר במעות של עניים, שמא הכסף הזה יהיה מושקע ויזדמנו לפני גבאי הצדקה עניים ולא יהיה באפשרות קופת הצדקה לסייע לאותם עניים.

לעומת סברא זו הוכיח הרש"ס מסוגייתנו בירושלמי, שהטעם לדעת הירושלמי שאין להשתכר במעות ההקדש, זהו מפני שההקדש עלול להפסיד מההשקעה, ואסור להפסיד את מעות ההקדש. הראיה לכך היא מכך שהתיר הירושלמי להשתכר במעות ההקדש בתנאי שלא יהיה סיכון למעות, ע"י שהגבאי יספוג את כל ההפסד במידה ויגרם, ואילו בריווח יתחלק ההקדש עם הגבאי.

ה'משנת אליהו כתב שבכל הקשור למעות עניים אין מחלוקת כלל בין הבבלי לירושלמי, הבבלי אכן מתיר להשקיע את מעות העניים מעיקר הדין, אך סבור שאם יש חשש שיזדמנו עניים ולא יהיה בידי הקופה לתת, ממילא ההשקעה אסורה. ואף הירושלמי סבור כן, אלא שהירושלמי בסוגייתנו עוסק באופן שאין חשש שיזדמנו עניים, או שנותר בקופה מעות לתת לעניים שיייתכן ויזדמנו, ולכן מתיר להשקיע את מעות קופת העניים, ויוצא שאין מחלוקת כלל בכל הקשור להשקעה ממעות עניים.

אולם לגבי השקעה ממעות הקדש, המחלוקת נותרת בעינה, שהרי הירושלמי לא הביא את סברת אין 'עניות במקום עשירות' והבבלי הביא סברא זו, וייתכן שלפי הירושלמי השקעה במעות ההקדש תהיה מותרת באופן שהגזבר ייקח על עצמו את סיכוני ההפסד, ולדעת הבבלי הרי הדבר אסור, שהרי הסיבה לאיסור השקעת ממון ההקדש היא אינה בגלל חשש ההפסד, אלא מפני שאין עניות במקום עשירות.

האם יש לגבאי הצדקה בעלות על ממון העניים? מה יהיה הדין אם העניים התאגדו וחספו מידי הגבאים את קופת הצדקה והתחלקו ביניהם, האם עברו על איסור גזל ומחויבים להשיב את המעות שחטפו?

הנה יש מקום לדון בגדר ניהול מעות ההקדש ע"י הגבאים שנתמנו לכך, מהו גדר בעלותם על הממון. כשיש לאדם מעות שהפריש בעצמו ממנו לצדקה, הדבר פשוט שהוא מחליט לאיזה עניים לתת את המעות, ואף אם מגיעים אליו עניים, רשאי לדחות בטענה

"השיעור השבועי בירושלמי"

להזמנת שיעור אקטואלי מרתק בתלמוד הירושלמי

השיעורים נמסרים ממיטב מגידי השיעורים

מבית המדרש למגידי השיעורים

ניתן לפנות ל: *3785

לנידון זה יש השלכה לשאלתנו, לשיטת השל"ה לכאורה אין לגבאי הצדקה שום בעלות ממונית על מעות הצדקה, ולכאורה אפילו אם יתאגדו וחטפו המעות אין מוציאין מידם, מאחר שאין לגבאי הצדקה שום בעלות ממונית כמו שהיה לתורמים עצמם שתרמו את המעות, אך לדעת הש"ך גבאי הצדקה או כל מי שמינה התורם הם הבעלים של המעות בדיוק כמו התורם עצמו.

לכאורה יש לתלות שאלה זו למחלוקת הבבלי והירושלמי בסוגייתנו. הירושלמי שלא הביא כאן את הסברא שהביא הבבלי שאין להשקיע מעות העניים מחשש שמא יזדמנו עניים אחרים, ייתכן ולדעת הבבלי שהביא סברא זו, אין לגבאים בעלות על המעות, ואם כן כיצד יוכלו להשקיע מעות אלו בשעה שיתכן ויזדמנו עניים ויתבעו את שלהם, בה בשעה שהגבאים אינם בעלים על המעות. לעומת זאת הירושלמי שלא הביא סברא זו, ייתכן וסובר שאותה בעלות שהייתה לתורם עצמו להעדיף עניים מסוימים, והיה יכול להחליט על פי רצונו ושיקול דעתו מתי וכיצד לחלק המעות, אותה בעלות עוברת לגבאים או לירושים עצמם, ולכן אם החליטו להשקיע המעות לצורך שגשוגה של קופת הצדקה, הרי שיכולים לעשות כן, ואף אם יזדמנו עניים ויטענו טענות, הרי שגבאים הבעלים של מעות הצדקה יכולים להחליט להעדיף לתת בפעם אחרת לעניים אחרים.

אולם גם לשיטת הש"ך שסבור שאין לירושים או לגבאים בעלות על מעות הצדקה, ולכאורה אם התאגדו העניים וחטפו המעות הרי שאין מוציאים מידם, יש לומר שמדין קנס, מוציאים מידם.

ירושלמי בקופת גמ"ח

אלא שאף אם נסיק כשיטת השל"ה שאין יכולת לאב להעביר בירושה את כוחו ובעלותו במזון הצדקה, יש לחלק בין אב שהפריש מעות לצדקה שבזה מתקיימים דברי השל"ה, לבין אב שהיה ברשותו קופת גמ"ח שבזה בנו נכנס לשמש תחתיו מדין ירושה בכל ענייני מצווה.

בירושלמי בקידושין (מובא בתוד"ה אותו, סוטה מא:): מובא שיש דין חזקה וירושה לא רק למלך ולכהן גדול, אלא אף לשוטרי הרבים גבאי צדקה וסופרי דינין.

ואכן בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' ש) נשאל לגבי חזן שכהו עיניו ונשאלה השאלה האם תפקידו עובר בירושה לבנו, והציבור היה מעוניין למנות אדם אחר, והאב אף הודה שיש טובים מבנו אך טען שבנו ראוי לשמש במקומו. והשיב להם הרשב"א, שלמרות שיש אחרים טובים ממנו, כיון שבנו ראוי לשמש במקומו הרי הוא נכנס בתפקידו של אביו, ומוחזקותו של האב עוברת לבנו בדיני ירושה.

ואמנם החתם סופר (או"ח סי' יב) הוכיח בדברי הרשב"א שרבנות אינה עוברת בירושה, ורק מינויים כעין מלך כעין מה שהביא הירושלמי במסכת סוטה, אך גבאות צדקה כיון שתפקיד זה הוא חלק מהתפקידים שנשנו בירושלמי בסוטה, ממילא אין מחלוקת על כך שגבאות עוברת בירושה.

היוצא מדברים אלו, שאף אם נסבור כשיטת השל"ה ולא כמו דעת הירושלמי בסוגייתנו בשקלים, עדיין המעות של קופת הגמ"ח יעברו לידי הבן מדיני ירושה בשררה כמו כל גבאות צדקה.

הדעת נתערב בגוף האדם חלק מסט"א הנקראת 'משכא דחויא', ומוטלת החובה על כל אדם מישראל, לתקן חטא זה. והתיקון הוא על ידי כריעות והשתחויות להשי"ת בעת התפילה, מתפתחין הי"ח חוליות ונטהרין מהקליפה הזאת המונעת ומעכבת את החיות שבחוליות להתגלות. ויש כריעה וזקיפה, כורע בברוך וזוקף בשם, הכריעה הוא ביטול הקליפה וחלק הסט"א. והזקיפה היא התגלות החיות דקדושה מחיי החיים. משום כך מי שאינו כורע בברוך, ואינו מתקן בימי חייו חלק הנחש שבו, סופו שדרתו נעשה נחש.

בגמ': שדרו של אדם לאחר שבע שנים וכו'.

ביאור נפלא כתב בזה כ"ק אדמו"ר הפני מנחם מגור זצ"ל: איתא בגמרא שדרו של אדם לאחר שבע שנים נעשה נחש, והני מילי דלא כרע במודים, וכן איתא בזוה"ק פ' שלח (דף קסד ע"א), ובתוס' (ב"ק שם ד"ה והוא) ובטור (או"ח סי' קכא) פירשו כי צריך להיות זקיף כחויא (ברכות יב ב) והוא לא עשה כן לפיכך נעשה נחש. (וע"ש בב"ק בח"א מהרש"א). וצ"ע הלא העונש הוא על שלא כרע, והכריעה היא כחזרוא, והזקיפה היא כחויא. ועוד למה באמת צריכה להיות הזקיפא כחויא. ולמה דוקא לאחר ז' שנים. ולמה דוקא במודים, הלא חיוב הכריעה והזקיפה היא גם באבות תחילה וסוף.

והנה לפי מה שמצאתי בתפארת שלמה (בליקוטי הש"ס) מתבאר הענין כמין חומר, שכתב שם - ענין דלא כרע במודים, כי יש בני אדם שהם כפויי טובה וכל שיש להם בעוה"ז הוא מעט אצלם, ויש להם תרעומת על הקדוש ברוך הוא על שאין להם עוד יותר. ולפיכך נעשה נחש, כמו דאי' ונחש עפר לחמו, וכל מה שאוכל, אינו טועם רק עפר, ואינו מתבונן להודות להשי"ת.

ולפי זה א"ש למה דוקא במודים, כי עיקר העונש על שלא הודה, כי י"ל שהשדרה הוא עיקר בנינו של הגוף (עי' רפ"ב דאהלות) ובהודאה להשי"ת צריך לכרוע עד שיתפקקו כל חוליות שבשדרה, ועד שיראה איסר כנגד לבו (ברכות כח ב), וי"ל הרמז באיסר שהוא מטבע כסף הקטן ביותר, ג"כ יראה כנגד לבו להודות על זה להקב"ה, ולא להיות כפוי טובה, ולא להמנע מלהתבונן בחסדי השי"ת כמו הנחש שגם אם אוכל כל מעדני עולם אינו טועם אלא עפר (יומא עה א). ושבע שנים הם תקופה, (ועי' בחינוך פ"ד), ואם גם אז אינו מתבונן להודות, ענשו שנעשה נחש לאחר ז' שנים. וגם אם כרע במודים כדינו, צריך לדעת שאין אנו יכולים להודות אפי' אחת מאלף אלפי אלפים וכו' (כדאי' בתפילת נשמת), וזהו הפי' כי זקיף זקיף כחויא, שידע שאחרי כל מה שיכרע בהודאה, עדיין לא הודה מספיק, כחויא ע"כ. (דף על דף)